

TÜRKİYE’NİN SAVUNMA SANAYİNDEKİ GELİŞMELER: KALKINMA, SANAYİLEŞME VE İSTİHDAMA ETKİLERİ

Dr. Öğr. Üyesi Niyazi GÜMÜŐ¹

ÖZET

Savunma, ülkelerin bağımsızlığı, halkın güvenliği açısından önem arz etmektedir. Devletin en önemli görevlerinin başında ise halkının güveni, refahı ve huzurunu sağlamak yer almaktadır. Devletler bu görevini yârine getirmek için kendi savunma sistemlerini geliőtirmek zorundadır. Savunma sanayini geliőtiremeyen devletler ihtiyacı olan silah, mühimmat ve teçhizatı dış kaynaklardan temin etmek zorunda kalmaktadır. Bu durum ise silah sistemlerini ithal eden ülkeyi dışa bağımlı kılmakta, ithal edilen savunma sistemlerinin tedarikçi ülke istekleri doğrultusunda kullanılmasına neden olabilmektedir. Benzer durumu Türkiye Kıbrıs Barış Harekâtı ve terörle mücadelede yaşamıőtır.

Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası Türkiye’ye uygulanan ambargolar yerli savunma sanayiinin öneminin anlaşılmasına neden olmuştur. Türkiye bu tarihten itibaren savunma sanayii alanında ilerlemeler kaydetmiőt, günümüzde savunma sistemlerindeki yerlilik oranı %80 seviyesine ulaşmıştır. Savunma sanayiindeki geliőtmeler savunma sanayii ile bağlantılı olan diğer sanayi dallarının da geliőtmesine katkı sağlamıştır. Türkiye’nin savunma sanayii ürünleri ithalatı azalmıőt, özellikle İHA ve SİHA alanındaki başarıları Türkiye’yi savunma sistemleri ihraç eden ülke konumuna getirmiştir. Bu durum ise hem ülkemizin kalkınmasına, hem de cari işlemler açığıının azalmasına olumlu katkı sağlamıştır. Savunma sanayii alanında faaliyet gösteren firmaların istihdam ettiği kişi sayısı ise her geçen gün artmaktadır. Bunları bir bütün olarak değerlendirdiğimizde savunma sanayii dünyanın geliőtmiőt ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’nin de ekonomik kalkınmasına, diğer sanayi dallarının geliőtmesine, istihdamın artmasına ve cari işlemler açığıının azaltılmasına önemli katkılar sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, Savunma Sanayii, Ekonomik Kalkınma, Sanayileőtme

¹ Milli Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu, Savunma Araştırmaları Bölümü,
ORCID : 0000-0002-3928-6937, gumusniyazi@hotmail.com

DEVELOPMENTS IN TURKEY'S DEFENSE INDUSTRY: IMPACTS ON DEVELOPMENT, INDUSTRIALIZATION AND EMPLOYMENT

ABSTRACT

Defense is important for the independence of countries and the security of the people. One of the most important duties of the state is to ensure the security, welfare and peace of its people. States must develop their own defense systems in order to fulfill this duty. States that cannot develop their defense industry are forced to procure the weapons, ammunition and equipment they need from foreign sources. This situation makes the country importing the weapon systems dependent on foreign countries and may lead to the use of imported defense systems in line with the wishes of the supplier country. Turkey experienced a similar situation during the Cyprus Peace Operation and the fight against terrorism.

The embargoes imposed on Turkey after the Cyprus Peace Operation led to an understanding of the importance of the domestic defense industry. Since then, Turkey has made progress in the defense industry, and today the indigenous content rate in defense systems has reached 80%. Developments in the defense industry have also contributed to the development of other branches of industry related to the defense industry. Turkey's imports of defense systems have decreased, and Turkey's successes, especially in the field of UAVs and UCAVs, have made it an exporter of defense systems. This has contributed positively both to the development of our country and to the reduction of the current account deficit. The number of people employed by companies operating in the defense industry is increasing day by day. When we evaluate these as a whole, the defense industry makes significant contributions to Turkey's economic development, the development of other branches of industry, the increase in employment and the reduction of the current account deficit, as is the case in the developed countries of the world.

Keywords: Security, Defense Industry, Economic Development, Industrialization

GİRİŞ

Savunma sanayii, ülkelerin bağımsızlığının korunması ve devamlılığı açısından önem arz etmektedir. Ülkelerin bulunduğu coğrafi konuma göre alacakları tedbirler ve savunma harcamaları farklılık gösterebilmektedir. Eğer bir ülke, kaosların ve kargaşaların yaşandığı bir bölgede yer alıyor ise o ülkelerin savunma harcamaları artmaktadır. Eğer ülkelerin bulunduğu bölge kaoslardan uzak ise o ülkelerin bütçelerinden savunma harcamalarına ayırdığı kaynak nispeten daha düşük seviyelerde olmaktadır. Bu tip ülkeler güvenlik için ayıracakları kaynakların bir kısmını ülke kalkınmasına yönelik olarak diğer alanlara aktarabilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti dünya genelinde kaosların ve savaşların yaşandığı bir bölgede yer almaktadır. Bu nedenle Türkiye, savunma sanayiini güçlendirmek, savunma harcamalarına Avrupa ülkelerine oranla daha fazla kaynak aktarmak durumundadır. Önceki dönemlerde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin (TSK) ihtiyaçları dış kaynaklardan ithalat yoluyla karşılanırken bazı aksaklıklar veya ürün tedarikinde yaşanan sıkıntılar ve Türkiye'ye uygulanan ambargolar Türkiye'yi yerli ve milli savunma sanayiini geliştirmeye sevk etmiştir. 1974 yılında gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından Türkiye'ye uygulanan ambargo Türk Savunma Sanayii'nin geliştirilmesinin önemini anlamamıza vesile olmuştur. Bir diğer husus ise Türkiye'nin 40 yıldan beri PKK terör örgütüyle mücadele etmesi olayıdır. Şimşek ve Özkaya'nın belirttiğine göre terörle mücadelenin Türkiye'ye maliyetinin 300-400 milyar dolar civarında olduğu, bazı uzmanlara göre ise dolaylı maliyetleri de eklediğimizde terörün Türkiye'ye maliyetinin 1.2 trilyon dolar olduğu belirtilmektedir (Şimşek ve Özkaya, 2018: 247). Tüm bu olumsuzluklar karşısında Türkiye'nin savunma sanayiine önem vermesi kaçınılmaz olmuştur.

Savunma sanayii ürünlerinin üretiminde yüksek kalite ve performansın yanı sıra ileri seviyede bir teknoloji önemli bir unsurdur. İleri teknolojinin temelinde ise araştırma-geliştirme (Ar-Ge) faaliyetleri yer almaktadır. Ar-Ge çalışmaları ise maliyetli olmalarının yanında bu çalışmaları yürütecek teknik düzeyi yüksek personel gerektirmektedir. Savunma sanayiindeki yüksek teknoloji zamanla diğer sanayi alanlarına da olumlu katkılar sağlamaktadır. Gelişmiş ülkelerin sanayileşme sürecine bakıldığında askeri buluşların zamanla diğer sanayi sektörünün üretim süreçlerini etkilediği görülmektedir. Savunma sanayiinin ihtiyaç duyduğu bazı ürünlerin üretiminde diğer sanayi dallarına ihtiyaç duyulması savunma sanayiinin bir nevi itici güç olma özelliğinin göstergesi niteliğindedir.

1980'li yıllardan itibaren Türkiye'de savunma sanayii alanına önem verilmeye başlanmış ve 2000'li yıllardan itibaren de önemli başarılar elde edilmiş olup günümüzde TSK'nın ihtiyaçları %80 oranında yerli imkânlarla karşılar düzeye gelinmiştir. Ayrıca savunma sanayiinin diğer firmalarla da işbirliği içinde olmasından dolayı Türk sanayisinin gelişimine katkı sunduğu, ek istihdam yarattığı ve bazı ürünlerin ihracatının her geçen gün arttığı görülmektedir. Ar-Ge harcamalarının ve çalışmalarının giderek artması ve ileri teknoloji ürünlerinin tasarım ve üretimi savunma sanayiinin gelişmekte olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmanın amacı savunma sanayiinin önemi ve ülke kalkınmasına etkileri hakkında araştırmalarda bulunmaktır. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde savunma sanayiinin önemi ve özellikleri ele, ikinci bölümde Türkiye'de savunma sanayiinin gelişmesi, üçüncü bölümde ise savunma sanayiinin ülke kalkınmasına etkileri incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise sonuç ve öneriler yer almaktadır.

1. SAVUNMA SANAYİİNİN ÖNEMİ VE ÖZELLİKLERİ

Savunma sanayii, ülkelerin ulusal güvenliği ve savunma kabiliyetini korumak için gerekli olan silah, teçhizat, mühimmat, araç ve gereçlerin tedariki, tasarımı, geliştirilmesinden sorumlu olan bir sanayi koludur. Savunma sanayii ülkelerin ihtiyaç duyduğu silah, mühimmat teçhizat ve araç-gereçlerin üretim ve bakımının yapıldığı bir sanayi dalı olup imalat sanayii ile işbirliği halinde hareket etmektedir (Küçükoğlu, 2023: 18). Savunma sanayii, bir ülkenin egemenliği, bağımsızlığı ve güvenliğinin sağlanmasına büyük katkılar sunmaktadır. O nedenle ülkeler geleceğine güvenle bakabilmeleri ve kendilerini güvende hissedebilmeleri için savunma sanayiine önem vermelidirler.

Savunma sanayiini diğer sektörlerden ayıran bazı özellikleri vardır. Öncelikle savunma sanayii ürünleri yüksek teknolojiye dayalı ürünler olduğundan bu ürünler en son teknoloji kullanan sektörlerce üretilmektedir. Dolayısıyla savunma sanayii sektörü bu teknolojileri kullanabilecek kalifiye elemanların istihdam edildiği bir sektördür. Yatırımların maliyeti ise yüksektir. Müşterisi devlet olduğu için sektör devlet tarafından desteklenmektedir. Savunma sanayii yüksek Ar-Ge harcamaları gerektiren bir sektör olduğundan dolayı devletler sürekli gelişme içinde olan savunma sanayiinin gelişmesi için Ar-Ge yatırımlarını desteklemektedirler. Ayrıca Ar-Ge faaliyetleri ve yatırımları diğer sanayi dalları ve ülkenin ekonomik kalkınmasına katkı sunmaktadır (Eroğlu, 2023: 120-123). Ayrıca Ar-Ge ve ürün tasarım süreçleri biraz uzun olduğundan dolayı maliyeti yüksek bir sektördür (Yılmaztürk, 2023: 144).

2. LİTERATÜR TARAMASI

Budak Biçer (2023) Türkiye’de savunma harcamalarının istihdam üzerindeki etkilerini araştırdığı çalışmada, savunma sanayiinin sermaye yoğun üretim yaptığından dolayı gelişmekte olan ülkelerde istihdamı negatif etkilediği, gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye’de de savunma harcamalarının istihdamı olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

Küçükoğlu (2023) savunma sanayiinin sanayileşmeye katkısını araştırmak amacıyla yaptığı çalışmada, savunma sanayiinin ileri teknoloji kullanması, sermaye yoğun üretim yapması ve nitelikli personel çalıştırmakla beraber ilişkili olduğu bazı sanayi kollarının kısmen emek yoğun üretimde bulunmalarına bağlı olarak istihdam imkânını artırdığı, diğer sanayi dallarının uyarılmasına öncülük ettiğinden dolayı ülkenin sanayileşmesine olumlu katkılar sunacağını belirtmektedir.

Yılmaztürk (2023) Türkiye’de savunma sanayiinin ekonomik etkilerini araştırmak amacıyla yaptığı çalışmada, Türkiye’de savunma sanayii yatırımlarının kısa dönemde bütçe üzerinde olumsuz etkileri olsa da uzun dönemde olumlu etkilerinin olduğunu, savunma sanayiinin ülke ihtiyaçlarını karşılamasının yanında ihracat yapacak duruma gelmesinin ülkenin kalkınmasına katkı sunacağını vurgulamaktadır. Ayrıca Türkiye’de savunma sanayiinin istihdama katkı sunduğu ve ürün ihraç ederek de ülkeye döviz girdisi sağladığını belirtmektedir.

Yakıcı Öksüz ve Öztürk (2020) savunma sanayiinin ülke sanayileşmesine etkilerini araştırmak amacıyla yaptığı çalışmalarında, savunma sanayiinde üst düzey ülkelerin teknolojik üstünlüğe sahip gelişmiş ülkeler olduğu, gelişmiş ülkelerin birçoğunda savunma sanayiinin ülkenin sanayileşmesinde ve gelişmesinde payı olduğunu belirtmektedir.

Başar ve Künü (2012) savunma sanayiinin ülke sanayileşme ve kalkınmasına katkılarını araştırmak amacıyla yaptıkları çalışmalarında, gelişmiş ülkelerde savunma sanayiinin ülke gelişmesine ve sanayileşmesine olumlu katkı sağladığını belirtmektedir.

3. DÜNYA'DA SAVUNMA SANAYİNİN GELİŞİMİ

İnsanın var oluşundan itibaren toplumlar veya devletler birbirleriyle mücadele halinde olmuşlar, zaman zaman aralarında anlaşmazlıklar ve savaşlar vuku bulmuştur. Bu mücadeleden galip gelmek ve ülkelerini savunmak için de günün şartlarına göre çeşitli savaş araçları ve teknikleri geliştirmişlerdir. Savunma sanayiinin tarihinin 19. Yüzyıla dayandığı ve I. Dünya Savaşı'nı ardından devletlerin savunma sanayiine önem verdikleri görülmektedir (Bekmezci, Rehman ve Nadeem, 2023:89).

II. Dünya Savaşı döneminde ABD'de imalat sanayii alanında faaliyet gösteren özel sektöre ait birçok firmanın, ordunun ihtiyaçları için üretim yapmaları, savaşın sona ermesiyle bu firmaların eski üretim faaliyetlerine dönmeleri özel sektörün savunma sanayii alanında önemli rol oynadığını göstermektedir (İstikbal, 2022: 17-18).

Dünyada savunma alanında faaliyetlerini sürdüren firmalar hem askeri, hem de sivil piyasaya yönelik olarak çift yönlü üretim yapabilmektedirler. Askeri alana yönelik olarak yapılan üretim, firmaların yeni ürünler ve teknolojiler geliştirmesine katkı sunmakta, böylelikle savunma amaçlı geliştirilen teknolojilerden sivil alanlarda da yararlanılmaktadır. Bu durumda ise, savunma sanayii özel sektör kuruluşlarının gelişmesine katkı sunmasına yardımcı olmaktadır (DPT, 2007: 8).

Dünya'da askeri harcamaların artış trendinde olduğu görülmektedir. 1980 yılında 366 milyar dolar olan dünya geneli savunma harcamaları, 1990 yılında 712,7 milyar dolara, 2000 yılında ise 741,9 milyar dolara yükselmiştir. 2000 yılından sonra askeri harcamalardaki artış daha fazla yükselme eğilimindedir. 2005 yılında 1.160 milyar dolara, 2010 yılında ise 1.650 milyar dolara yükselerek 10 yıllık periyotta %122 oranında artış kaydedilmiştir. 2015 yılında 1.650 milyar dolar, 2018'de 1.800 milyar dolar, 2020'de 1.940 milyar dolar, 2021'de 2.070 milyar dolar, 2022'de 2.210 milyar dolar ve 2023 yılında ise 2.443 milyar dolara yükselerek 2,5 trilyon dolara yaklaşmıştır. 23 yıllık süreçte dünyadaki savunma harcamaları iki katından fazla artmış durumdadır. 2022 yılı dünyadaki savunma harcamaları Türkiye'nin 2022 yılı GSYİH'sinin iki katıdır. Bu bize dünyadaki savunma harcamalarının ne denli yüksek olduğunu göstermektedir (World Bank, 2024a).

4. TÜRKİYE'DE SAVUNMA SANAYİİNİN GELİŞİMİ

Türk savunma sanayiinin temelleri Osmanlı İmparatorluğu'na kadar uzanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde İstanbul ve Hereke'de bulunan tesisler savaş esnasında Anadolu'ya gizlice taşınmıştır. Bu tesisler Kurtuluş Savaşı yıllarında küçük çapta da olsa ordunun ihtiyaçlarının karşılanmasına hizmet etmiştir. 1921 yılında Kurtuluş Savaşı'nın devam ettiği yıllarda, daha Cumhuriyet ilan edilmeden Askeri Fabrikalar Genel Müdürlüğü kurularak Türk savunma sanayiinin temelleri atılmıştır. Cumhuriyet'in ilanı ile savunma sanayiinin geliştirilmesine önem verilmiş ve savunma alanında atılan bu adımlar Türkiye'nin sanayileşmesine önemli katkılar sağlamıştır. Türkiye'nin savunma sanayii bünyesinde ilk özel sektör fabrikası Şakir Zümre tarafından İstanbul Haliç'te kurulmuştur (Küçüköglü, 2023: 24). 1925 yılında Vecihi Hürkuş uçakla ilk uçuşunu gerçekleştirmiştir. 1926 yılında Tayyare ve Motor Türk A. Ş. (Tam TAŞ)'ın kurulmasıyla Türk havacılık faaliyetlerinin temelleri atılmıştır. 1928 yılında Kayseri'de kurulan uçak fabrikasında 15 Alman Junkers A-20 uçağı, 15 ABD Hawk muharebe uçağı, 15 Gotha irtibat uçağı olmak üzere toplamda 112 uçak üretilmiş olup bu fabrika 1939 yılında kapatılmıştır. 1936 yılında ise Nuri Demirağ İstanbul'da uçak fabrikası kurmuş olup 24 adet uçak ve planör üreten bu fabrika ise 1943 yılında kapatılmıştır. Türkiye'nin 1952 yılında NATO'ya üye olmasıyla Truman Doktrinleri ve Marshall yardımları çerçevesinde ABD ve müttefikleri tarafından bazı savunma araç ve gereçlerinin Türkiye'ye hibe edilmesi savunma sanayiinin gelişmesini olumsuz yönde etkilemiştir (Eroğluer, 2023: 127).

1974 yılında gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası ABD'nin Türkiye'ye ambargo uygulamasıyla bağımsız savunma sanayiinin kurulmasının elzem olduğu görülmüştür. 5 Şubat 1975 tarihinde başlayan ambargo 25 Temmuz 1975 tarihinde Türkiye'nin ABD'ye nota vermesi, 1969 yılında imzalanan Savunma İşbirliği Anlaşması'nın yürürlükten kaldırılması ve Türkiye'nin Türkiye'deki ABD üslerinin TSK kontrolüne geçtiğini beyan etmesiyle ABD 1978 yılında ambargoyu kaldırmak zorunda kalmıştır (STM, 2021: 11). 1974 yılında yapılan Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında 1975 yılında ABD tarafından Türkiye'ye uygulanan ambargolar milli savunma sanayiinin öneminin anlaşılmasına ve savunma sanayii alanında adımlar atılmasına neden olmuştur (Wicaksona & Perwita, 2020: 53). Bu kapsamda Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı kurulmuştur (Eroğluer, 2023: 129). 1974-1985 döneminde savunma sanayii bazı vakıflar aracılığıyla desteklenmeye çalışılmıştır. Ancak bu uygulamadan istenilen verim alınamamıştır.

1980'li yılların başında TSK'nin ihtiyaçlarının azami ölçülerde yurt içinden karşılanması amacıyla savunma sanayiinin kurulması öncelikli hedeflerin arasında yer almıştır. Savunma alanında dışa bağımlılığı azaltmak amacıyla 1985 yılında 3238 sayılı kanunla "Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı" (SAGEB) kurulmuştur. Bu kuruluş 1989 yılında 390 nolu Kanun Hükmünde Kararname ile Savunma Sanayii Müsteşarlığına (SSM) dönüştürülmüştür (Çankaya Bayraklı, 2024: 217). Bunun üzerine TSK'nin ihtiyacı olan silah, mühimmat ve askeri teçhizatın tedariki amacıyla kamu desteğiyle yerli tesisler kurulmaya başlanmıştır. 1990-2000 yılları arası dönemde ise, Türkiye'nin savunma ihtiyaçlarının

tedarikinde hazır alımdan ortak üretime doğru kaymanın olduğu görülmektedir (Görgün, 2024: 13). 1985-2006 dönemi Türk savunma sanayiinin ulusal sektör haline geldiği dönemdir. Bu dönemde Savunma Sanayii Başkanlığı (SSB) faaliyetlerine başlamış olup savunma sanayii gelişerek yerli sanayii altyapısından istifade edilmeye başlanmıştır. Ar-Ge faaliyetleri desteklenerek yabancı firmalarla işbirliği yapılması, özel sektör girişimlerinin teşvik edilmesi bu dönemde başlamıştır. Bu dönemde TEI, FNSS, MAN, ROKETSAN, METEKSAN. HAVELSAN, MTU, ATESAŞ, ESDAŞ, TİSAŞ, YELTAŞ, ESHİM, KALETRON, NUROL Makine gibi birçok savunma sanayii kuruluşları faaliyete başlamıştır (İstikbal, 2022: 36-37).

Türkiye iç çatışmaların ve karışıklıkların yoğun olarak yaşandığı bir bölgede yer almaktadır. Yunanistan ile olan kıta sahanlığı ve mavi vatan meselesi, Irak'ın yıllardır bir kaos içinde olması, Suriye'deki iç savaş, Türkiye'nin PKK terör örgütüyle yıllarca mücadele etmesi, PKK'nın uzantısı olan YPG'nin müttefiklerimiz tarafından desteklenerek Türkiye üzerine oyunlar oynanması vb. durumları birlikte değerlendirdiğimizde Türkiye'nin savunma harcamalarına önemli miktarlarda kaynak aktarması zorunluluk arz etmektedir. Sadece kaynak aktarmak yeterli olmayıp savunma sanayiini de geliştirmesi, bu alanda dışa bağımlılığını olabildiğince azaltması gerekmektedir. Türkiye son zamanlarda bu durumun farkına varmış ve savunma sanayiine daha fazla önem vermiştir. Türkiye'nin güvenliğini hedef alan tehditler Türkiye'nin savunma sanayii alanında bazı politika değişikliklerine gitmesine neden olmuştur. Türkiye'nin savunma sanayii alanındaki geliştirdiği projelerin yerlilik oranı giderek artmaktadır (Özer, 2019: 67). Başta ABD ve bazı Avrupa ülkelerinin PKK'ya lojistik destek sağlamaları Türkiye'de savunma sanayiinde yerlilik oranının artırılması ve savunma sanayiinin geliştirilmesinin önemini ortaya koymaktadır.

1990 yılında kurulan Savunma ve Havacılık Sanayii İmalatçılar Derneği (SASAD) bu alanda faaliyet gösteren firmaları birleştirmeye çalışmıştır. 276 imalatçı firma ve kuruluş ile 6 kümeyi çatısı altında toplayarak bu alanda faaliyet gösteren firmaların bir nevi koordinasyonunu sağlamıştır. SASAD'ın 2022 yılı raporuna göre SASAD bünyesindeki kuruluşlar, 2022 yılında 12.196 milyon dolar üretim yapmış olup, 4.396 milyon dolar yurt dışı satış geliri elde etmiştir. Ayrıca SASAD bünyesindeki firmalar 81.132 kişiyi istihdam etmektedir (SASAD, 2022: 2). Özel sektörün de Türk savunma sanayiine dahil olması savunma sanayiinde kaliteyi ve verimliliği artırmıştır. Ayrıca birbirleriyle entegrasyon içinde çalışan firmalar ürün maliyetlerinin de düşmesine katkı sağlamışlardır. Yurt dışındaki firmalarla yapılan ortak projeler, çalışmalar Türk savunma sanayiinin gelişmesine katkı sağlamış, bu alanda küresel rakipleriyle rekabet edebilecek firmalar ortaya çıkmıştır. SSB tarafından da bu tür çalışmaların desteklenmesi bu alanda yeni teknolojilerin gelişmesine katkı sağlamıştır (İstikbal, 2022: 58-59).

Tablo 1: Türkiye'nin Savunma Harcamaları (2010-2023)

Yıllar	Harcanan Miktar (Milyon Dolar)	GSYİH	Savunma Harcamaları/GSYİH	SASAD Yıllık Cirosu (Milyon Dolar)
2010	17.940	776.970	2,3	4.174
2015	15.880	864.310	1,8	4.908
2017	17.820	858.990	2,1	6.693
2018	18.940	778.970	2,5	8.761
2019	20.400	761.010	2,7	10.884
2020	20.770	720.340	2,8	8.856
2021	15.500	819.870	1,9	10.159
2022	10.600	907.120	1,2	12.196
2023	15.800	1.110.000	1,5	-

Kaynak: Wezeman vd., 2024; İstikbal, 2022: 44; Sasad Yıllık Raporlar, 2017; 2018; 2019; 2020; 2021; 2022; World Bank, 2024.

Tablo 1'de Türkiye'nin savunma harcamaları ve bu harcamaların GSYİH'ya oranları yer almaktadır. 2010-2023 yılları arası döneme incelendiğinde Türkiye'nin savunma harcamalarının 15-20 milyar dolar civarında seyrettiği, bu rakamın sadece 2022 yılında 10,6 milyar dolar ile en düşük seviyede kaldığı görülmektedir. Yaşanan bu düşüş, pandeminin bütçede yarattığı yük ve tedarik konusunda yaşanan aksaklıkları akla getirmektedir. Savunma harcamalarının GSYİH'ya oranı ise %1,2 ile %2,8 aralığında seyretmektedir. Yine aynı dönemde SASAD'ın yıllık cirosu 4,17 milyar dolardan 12,19 milyar dolara yükselerek 13 yıllık bir süreçte üç katına çıkmıştır. Bu olumlu bir gelişmedir.

İSO tarafından yapılan bir araştırmada 2021 yılında Türkiye'nin en büyük 500 sanayi kuruluşu arasında Aselsan 18,1 milyar TL üretimiyle 17. sırada yer almaktadır. TUSAŞ, 12 Milyar TL üretimle 28. Sırada yer almaktadır. ROKETSAN, MKE A.Ş., Otokar Otomotiv ve Savunma Sanayii A.Ş., BMC Otomotiv San. Ve Tic. A. Ş., Tusaş Motor Sanayii A. Ş., Hema Endüstri A. Ş., FNSS Savunma Sistemleri A. Ş., Alp Havacılık San. Ve Tic. A. Ş., HAVELSAN Hava Elektronik San. Ve Tic. A. Ş., Sedef Gemi İnşaatı A. Ş. olmak üzere 12 firma yer almaktadır (Karagöz, 2022: 13).

11. Kalkınma Planında ise, TSK'nın ihtiyaçlarının yerli imkânlarla karşılanması ve savunma sanayiinde elde edilen birikim ve becerilerin sivil sektöre de aktarılmasına vurgu yapılmaktadır. Savunma sanayiinde dışa bağımlılığın asgari seviyelere indirilmesi hedeflenmektedir. Başta KOBİ'ler olmak üzere bu alanda çalışan firmalara destek verilmesi ve ihracatın artırılmasına yönelik tedbirlerin alınması ve bu alanda çalışacak nitelikli iş gücü

ihtiyacının karşılanması amacıyla eğitim altyapısının güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Savunma sanayii alanında faaliyet gösteren KOBİ'ler dahil tüm firmaların koordinasyonunu güçlendirmek amacıyla çeşitli etkinliklerin düzenlenmesi öngörülmektedir (T.C: Cumhurbaşkanlığı, Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019: 93).

2000'li yılların başında %20 civarında olan Türk savunma sanayiindeki yerlilik oranı 20 yılda %80'leri aşmış durumdadır. Türkiye bugün İHA ve SİHA teknolojisinde dünyanın önde gelen 3 ülkesinden biri konumundadır. Ayrıca dünyada kendi savaş gemisini yapabilen 10 ülkeden birisidir (Görgün, 2024: 14). Altay tankı projesi, MİLGEM projeleri, Anka ve Bayraktar insansız hava araçlarının geliştirilmesi ve bu alanda Türkiye'nin dünyanın sayılı ülkelerinden birisi konumuna gelmesi, Atak taarruz helikopteri üretimi, Göktürk-1 gözetleme uydusu, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı için üretilen süratli müdahale botları, Hürkuş eğitim uçağı, Milli piyade tüfeğı, hava savunma ve füze sistemlerinin geliştirilmesi ve üretimi vb. TSK'nın ihtiyacı olan birçok üründe yerli imkânlarla üretilebilecek duruma gelmiştir.

Milli Muharip Uçağı KAAN'ın hangardan çıkarılıp ilk uçuş için hazırlıkların yapılması, Bayraktar KIZILELMA'nın seri üretim aşamasına gelmesi, Türkiye'nin ilk jet motorlu uçağı HÜRJET'in ve ANKA-3 Muharip İnsansız Uçağının ilk uçuşunu gerçekleştirilmesi (SSB, 2024: 44) Türkiye'nin havacılık sistemlerinde epey mesafe kat ettiğinin göstergeleridir. Ayrıca TSK'nın ihtiyacı olan çeşitli kara ve hava savunma sistemlerinin geliştirilmesi, SİHA'lardan, karadan ve Milli Torpido gemilerinden atış yapan füze sistemlerinin başarıyla hedeflerini vurması Türk Savunma Sanayiinin önemli gelişmeler sağladığının göstergeleridir.

Türk savunma sanayiindeki bu gelişmeler Türkiye'nin sınır ötesi operasyonlarda başarılı olmasına ve hedeflerine ulaşmasına büyük katkı sağlamıştır. Türkiye'nin terörle mücadelede büyük oranda yerli mühimmat kullanması dış güçlerin yaptırım gücünü zayıflatmaktadır. Ayrıca gelişen ve ileri teknoloji sistemleri kullanan savunma sanayii ülke savunmasına büyük katkılar sağlamaktadır. BMC, Otokar gibi bazı özel sektör sanayi kuruluşlarının hem ordunun ihtiyaçlarına yönelik, hem de sivil piyasaya yönelik üretim yapması savunma sanayiinin diğer sanayi dallarının da gelişmesine katkı sunduğunu göstermektedir. Türk savunma sanayiinin gelişerek kendi ihtiyaçlarını karşılayabilir seviyelere ulaşması sadece ekonomimizin güçlü bir yapıya kavuşmasına katkı sunması açısından ele alınmalıdır. Türk savunma sanayiinin gelişmesi ulusal bağımsızlığımızın korunmasında önemli rol oynayan güçlü bir orduya sahip olunması açısından da önem taşımaktadır (DPT, 2007: 1).

5. SAVUNMA SANAYİİNİN ÜLKE KALKINMASINA ETKİLERİ

Savunma sanayiinin ülke kalkınmasına etkileri konusunda iktisadi literatürde farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Keynesyen yaklaşıma göre; savunma harcamalarındaki artışın toplam talebi artırarak çarpan etkisi ve pozitif dışsallık yaratarak ülke kalkınmasına olumlu katkı sunacağı ileri sürülmektedir (Özen Atabey ve Karakuş, 2022: 41). Ülkenin güvenlik ve bağımsızlığının korunmasında önemli rol oynayan güvenlik güçlerini iç ve dış mihraklara karşı

daha güçlü hale getirmek için oluşturulan yerli silah sanayii ülke ekonomisinin büyümesine katkı sunmaktadır (İstikbal, 2022: 10).

Neo-Klasik yaklaşıma göre ise; savunma harcamaları ekonomide kıt olan kaynakların verimliliği yüksek olan alanlardan etkinliği daha düşük olan savunma sanayiine kaydırılmasının özel sektör yatırımlarını dışlayacağı, bu durumun ise ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyeceğini ileri sürmektedir (Özen Atabey ve Karakuş, 2022: 41).

Savunma sanayii ülke kalkınmasını değişik şekillerde etkilemektedir. Bu etkiler; sanayileşmeye etkisi, istihdam ve işsizliğe etkisi, ekonomik büyümeye etkisi şeklinde sıralanabilir. Burada ülkelerin savunma sanayiine ayıracakları kaynağın doğru tespit edilmesi önem arz etmektedir. Savunma sanayiinin ülkelerin ekonomik büyümeye etkileri konusunda dünyada farklı görüşler ortaya atılmaktadır. Savunma harcamalarına gereğinden fazla kaynak aktarılması ülkelerin diğer sektörlerle ayırması gereken kaynaktan azalmaya neden olmaktadır. Bu durum ise bazı kaynakların verimsiz kullanılmasına neden olup ülkenin ekonomik kalkınmasını yavaşlatıcı etkiye yol açmaktadır. Savunma sanayiine ayrılması gereken kaynağın yetersizliği ise istikrarsızlık ve kargaşaya yol açabileceği için ekonomik büyümeyi engelleyici bir unsur olarak ortaya çıkabilmektedir (Giray, 2004: 186).

Birçok ülkede kamu harcamalarının önemli bir kısmının savunma harcamalarına ayrılması diğer alanlara aktarılması gereken kaynağın bir kısmının savunma harcamalarına ayrılmasına neden olduğu, bu durumun da ekonomik büyümeyi yavaşlatabileceği belirtilmektedir. Bunun yanında aksini savunan görüşler de mevcuttur. Özellikle Ar-Ge faaliyetlerinin yeni teknolojilerin ortaya çıkmasına katkı sağladığı, yüksek teknolojiye sahip olan savunma sanayiinin de imalat sanayiine olumlu katkılar sunduğu belirtilmektedir. Buna örnek olarak da ABD savunma sanayiinin ülkedeki diğer sanayi sektörünün gelişimine olumlu yansımaları olduğu, ABD'nin sanayileşme politikasının Pentagon tarafından belirlendiği belirtilmektedir (Giray, 2004: 189). 2019 yılında 65 milyar dolar gelir elde eden NASA devlete 7 milyar dolar vergi ödemiştir. 392 bin kişiye doğrudan veya dolaylı bir şekilde istihdam olanağı sağlamıştır. NASA, ABD'nin ileri teknolojik ürün üretiminde küresel bir aktör olmasına da katkı sunmuştur (İstikbal, 2022 47).

Savunma sanayii ülkelerin coğrafi konumları açısından önem taşımaktadır. Bazı ülkelerin coğrafi konumları gereği savunma sanayiine önem vermeleri gerekirken, bazı ülkeler için bu o kadar önem arz etmeyebilir. Türkiye coğrafi konumu gereği bölgesel çatışmaların ve karışıklıkların yoğun olduğu bir bölgede yer almaktadır. Coğrafi konumu gereği savunma harcamaları ülke ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Dünyada soğuk savaş döneminin sona ermesiyle bazı ülkelerin savunma harcamaları azalırken Türkiye'nin savunma harcamalarında azalma gözlemlenememiştir (Giray, 2004: 192).

Günümüzde ise Türkiye'nin savunma sanayii alanında yaptığı atılımlar ilgiyle takip edilmekte ve Türk Savunma Sanayii'nin pazar payını giderek büyümektedir. 12 milyar doları aşan cirosu, 2 milyar doları aşan Ar-Ge harcamaları, 850'nin üzerinde projesi, 90 milyar dolarlık

proje hacmi, 3500'den fazla firması ve 81.000'in üzerinde çalışanı ile ülke ekonomisine katkı sunmaktadır (Görgün, 2024: 13).

5.1. Savunma Sanayiinin Sanayileşmeye Katkısı

Sanayileşme, ülkelerin kalkınması ve halkın refah seviyesinin yükselmesi açısından önem arz etmektedir. Yapılan araştırmalarda savunma sanayiinin ülkelerin sanayileşmesine katkı sunduğu, savunma sanayisi güçlü olan ülkelerin teknolojik açıdan gelişmiş ülkeler olduğu görülmektedir (Yılmaztürk, 2023: 155). II. Dünya Savaşı'nda imalat sanayiinde faaliyet gösteren birçok firma ordunun ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik üretimde bulunmuş, barış döneminde ise kendi asli faaliyetlerine dönmüştür. Bu dönemde özel sektör başat rol oynarken kamu ise en büyük alıcı olarak görülmüştür. Devletin bütçeden savunmaya ayırdığı payın artması birçok firmanın savunma sanayiinde faaliyet göstermesine ve savunma sanayiinin gelişmesine katkı sunmuştur (İstikbal, 2022: 17).

Savunma sanayii sektörünün yüksek teknolojiye sahip olması imalat sanayiinin gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır. Örneğin: Savunma sanayisi gelişmiş olan ABD'nin ülke sanayileşme politikasını Pentagon'un belirlediği ileri sürülmektedir. Giray'ın (2004) aktardığına göre ABD'de savunmaya bağlı imalat sanayiinde faktör verimliliğinin daha yüksek olduğu ve savunma sanayiindeki teknik gelişmelerin imalat sanayiinin gelişimine önemli katkılar sağladığı belirtilmektedir (Giray, 2004: 190).

Savunma sanayii imalat sanayiinin gelişmesine ve yeni sanayi kollarının kurulmasına olanak sağlamaktadır. Savunma sanayiinin diğer sanayi firmalarıyla iletişim halinde olması bu kuruluşlarda üretim ve istihdamın artmasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca savunma sanayiinin yüksek teknolojik ürün talebi diğer sanayi kollarında da kalite ve standardizasyonun artmasına olumlu katkı sağlayacaktır (Yakıcı Öksüz ve Öztürk, 2020: 67). Üretilecek yeni ürün ve parçaları üretmek için bu alanda üretim yapan bazı firmalara da ihtiyaç olacaktır. Bu durumda diğer sanayi dalları da uyarılarak sanayi sektörünün gelişmesine ve ülke kalkınmasına olumlu katkılar sunacaktır. Ayrıca diğer yan sanayi kuruluşları, işbirliği içinde oldukları firmalardan teknoloji transferi gerçekleştirme imkânına kavuşarak üretimde kalite ve standardizasyona olumlu yansımalar görülecektir (Küçüköğlü, 2023: 23).

SASAD'ın bünyesinde 2022 yılında 104 işletme yer almaktadır. Bu firmaların 47 tanesi büyük ölçekli firmalar olup, bu firmaların toplam cirosu 8.816 milyon dolardır. 57 adet KOBİ firması olup bu işletmelerin toplam cirosu ise 3.380 milyon dolardır. SASAD bünyesindeki işletmelerin toplam cirosu ise 12.196 milyon dolara ulaşmış bulunmaktadır (SASAD, 2022: 19).

5.2. İstihdama Katkısı

Savunma harcamaları talep artışına katkı sağlayacağından dolayı ekonomide canlılığa ve istihdam artışına katkı sağlamaktadır. Savunma harcamaları-istihdam ilişkisi negatif veya çift

yönlü de olabilmektedir. Türkiye için yapılan araştırmalarda savunma harcamalarının çoğunluğunun personel giderlerinden oluşması savunma harcamaları talebini yeterince artıramamaktadır. Savunma sanayiinde sermaye yoğun ve ileri teknolojilerin kullanımı istihdamı olumsuz etkilemektedir. Savunma sanayii ileri teknoloji kullandığı için nitelikli işgücü kullanmaktadır. O nedenle savunma harcamalarının istihdama etkisi negatif olarak görülmektedir (Budak Biçer, 2023: 54). Ancak savunma sanayii yapısı gereği gelişmiş teknolojiler kullandığı için bu alanda nitelikli mühendis ve personele ihtiyaç duyulmaktadır. Savunma sanayiinde askeri personelin yanında sivil personelin de çalışması istihdama olumlu katkı sağlamaktadır (Yılmaztürk, 2023: 158). Savunma harcamalarının talep yönlü etkisine göre, savunma harcamalarının talep artışına neden olacağı, talep artışının ise işsizliğin azaltılmasına katkı sunacağı ve ekonomik büyümeye olumlu katkılar sunacağı düşünülmektedir (Kayan, 2017: 86). Üçler'in aktardığına göre Sweezy ve Baran, savunma harcamalarının efektif talebi canlandırarak istihdamın artmasına olumlu etki edeceğini savunmaktadırlar. ABD için yaptıkları araştırmalarında ABD'inde savunma harcamalarının ülkede önemli istihdam artışı sağladığı sonucuna ulaşmışlardır (Üçler, 2017: 161). Türkiye'de ise devletin savunma sanayii alanında faaliyet gösteren firmalara Ar-Ge desteği ve çeşitli teşvikler vermesi bu alandaki yatırımların ve istihdamın artmasına katkı sunmaktadır. Ancak savunma sanayii yapısı gereği nitelikli işgücü istihdam ettiğinden dolayı sanayiinin ihtiyacı olan teknik personelin yetiştirilmesi gerekmektedir (Yılmaztürk, 2023: 158).

Savunma sanayiindeki genişlemenin işgücü verimliliğine olumlu katkı sunacağı belirtilmektedir. Ülkedeki iç ve dış tehditlere karşı güvenliği sağlayacak önlemler alınarak ülkede huzur ve güvenin tesisi altyapı yatırımlarının gerçekleşmesine yardımcı olmaktadır. Bu durum ise emek talebini artırarak işsizliğin azaltılmasına katkı sunmaktadır. Ayrıca bir ülkeye tehdit söz konusu ise, o durumlarda yapılacak savunma harcamalarının istihdama katkı sunacağı belirtilmektedir (Özen Atabey ve Karakuş, 2023: 41).

Tablo 2: Türkiye'de Savunma Sanayiinde İstihdam Edilenler

Yıllar	Toplam İşgücü	Toplam İstihdam	SASAD İstihdamı	SASAD İstihdamı / İstihdam (%0)
2012	26.643.000	24.350.000	33.491	14
2013	27.185.000	24.588.000	32.368	13
2014	29.112.000	26.104.000	31.242	12
2015	29.948.000	26.847.000	31.375	11
2016	30.998.000	27.257.000	35.502	13
2017	31.849.000	28.666.000	44.740	15
2018	32.403.000	28.274.000	67.239	24
2019	32.555.000	28.204.000	73.771	26
2020	31.003.000	27.089.000	77.566	28
2021	33.740.000	30.031.000	75.660	25

2022	34.959.000	31.371.000	81.132	26
------	------------	------------	--------	----

Kaynak: SASAD Yıllık Raporlar, 2013; 2015;2016; 2017; 2018; 2019; 2020; 2021; 2022; TÜİK, İstatistikler, 2024. Hesaplamalar tarafımızca yapılmıştır.

Tablo 2’de Türkiye’nin toplam işgücü, toplam istihdam ve SASAD bünyesindeki kuruluşların istihdamı yer almaktadır. Tabloya göre 2012 yılında SASAD 33.491 kişi istihdam ederken, bu rakam 2022 yılında %141 artışla 81.132’ye yükselmiştir. SASAD’ın istihdam ettiği kişilerin toplam istihdama oranı ise %014’den %026’ya yükselmiştir. Bu oranlar her ne kadar küçük gibi görülse de SASAD’ın iş yaptırdığı alt sektörleri de dikkate aldığımızda oranın biraz daha yüksek olması muhtemeldir. Ayrıca istihdam edilen kişilerin sayısının her geçen gün artması ileride bu sektörde faaliyet gösteren firmaların daha fazla kişiyi istihdam edebilecekleri, savunma sanayiinin sürekli gelişme halinde olmasının da istihdamın artmasına olumlu katkı sunacağı görülmektedir.

5.3. İhracata Katkısı

Savunma sanayiindeki Ar-Ge faaliyetleri, askerin ihtiyacı olan silah, mühimmat ve teçhizatın geliştirilmesine olanak tanımakta, geliştirilen silah ve teçhizatın bir kısmının ihraç edilmesi ise ülkeye döviz girdisi sağlamaktadır (Özen Atabey ve Karakuş, 2023: 41). Türkiye savunma sanayii alanında 2000’li yıllarda AB üye ülkeleri arasına katılmaya başlamıştır. 2012 yılında savunma sanayiinin ihracatta payı %017 olarak görülmektedir. 2016 yılında ise bu oran ihracatımızın %1,2’si olarak görülmektedir. Türk savunma sanayiinin her geçen gün müşteri potansiyeli genişlemektedir. 2016 yılında Türkiye 63 ülkeye ürün ihracatı gerçekleştirmektedir. İhraç edilen ürünler arasında uçaklar, helikopter parçaları, zırhlı araçlar, füzeler, roketler, komuta kontrol sistemleri ve hafif silahlar gibi ürünler yer almaktadır. Ayrıca ürün çeşitliliği her geçen gün artmaktadır (Özer, 2019: 117-119). Türkiye’nin 2002 yılında 248 milyon dolar olan silah ihracatı gelirlerinin 2019 yılında %1233 oranında artarak 3.060 milyon dolara yükselmesi önemli bir gelişmedir. Türk savunma sanayiindeki bu gelişmeler ülkenin silah ithalatını azaltıcı rol oynarken, ayrıca döviz gelirlerinin artmasına da katkı sunmaktadır (İstikbal, 2022: 48-49). Türkiye’de, son 5 yılda savunma sanayii ürünleri ihracatı her yıl ortalama olarak %20 artış göstermiştir. Son 10 yılda Türkiye kendi ordusunun ihtiyaçlarının yanında Azerbaycan, Katar gibi işbirliği içinde olduğu ülkelerin ordularının ihtiyaçlarını da karşılamak amacıyla 185 ülkeye kara, deniz, hava ve deniz altı savunma ürünleri ihraç etmektedir. Bugün bu ülkelere ihraç edilen ürün çeşidi ise 230 civarındadır (Görgün, 2024: 14).

Tablo 3: Seçilmiş Ülkelerin Silah İhracatına Göre Sıralanışı

İhracatçı Ülkeler	2019-2023 Dönemi	2014-2018 Dönemi	Değişim %
ABD	42	34	17
Fransa	11	7,2	47
Rusya	11	21	-53
Çin	5,8	5,9	-5,3
Almanya	5,6	6,3	-14
İtalya	4,3	2,2	86
İngiltere	3,7	4,1	-14
İspanya	2,7	2,7	-3,3
İsrail	2,4	3,1	-25
Güney Kore	2,0	1,7	12
Türkiye	1,6	0,7	106

Kaynak: Wezeman, vd.,2024: 3.

Tablo 3’de ülkelerin silah ihracatına göre sıralanışı yer almaktadır. Ülkelerin küresel silah ticaretine bakıldığında ABD’nin küresel silah ihracatında en büyük ihracatçı ülke olduğunu görmekteyiz. Dünya silah ihracatının %42’si bu ülke tarafından gerçekleştirilmektedir. ABD’yi Fransa ve Çin takip etmektedir. Bu 3 ülke dünya silah ticaretinin %64’ünü oluşturmaktadır. Türkiye ise silah sistemleri ihracatında %1,6’lık pay ile 11’inci sırada yer almaktadır. Türkiye’nin sıralamadaki yeri iyi gibi görülse de Türkiye’nin savunma sanayii alanında daha çok gelişme sağlayarak dünya savunma sistemleri ticaretindeki payını artırması gerekmektedir.

Tablo 4: Türkiye’nin Yıllık Askeri Ürün İhracatı (Milyon Dolar)

Yıllar	İhracat	SASAD	Oran %
2010	113.883	853	0,75
2013	161.481	1.570	0,97
2014	166.505	1.855	1,11
2015	150.982	1.929	1,27
2016	149.247	1.953	1,30
2017	164.495	1.824	1,10
2018	177.169	2.188	1,23
2019	180.833	2.741	1,51
2020	169.600	2.266	1,33
2021	225.200	3.225	1,43
2022	254.200	4.396	1,75

2023	255.400	5.500	2,15	
------	---------	-------	------	--

Kaynak: SASAD yıllık Raporlar, 2017; 2018; 2019; 2020; 2021; 2022; T. C. Ticaret Bakanlığı, 2024, Görgün, 2024: 14.

Tablo 4'ü incelediğimizde 2010 yılında 853 milyon dolar olan SASAD'ın ihracatı sürekli artış trendinde olarak 2024 yılında 5,5 milyar dolara yükselmiştir. 14 yıllık süreçte savunma sanayii ürünleri ihracatında yaklaşık olarak 5,5 kat artış gözlenmiştir. Türkiye'nin toplam ihracatı içinde savunma sanayii ürünlerinin oranı ise %075, yani yüzde bir bile değilken, 2023 yılında %2,15 seviyesine yükselmiştir. Bu bize Türk savunma sanayiinin her geçen gün gelişmekte olduğunu, savunma sanayii ürünleri ihracatının da artış trendinde olduğunu göstermektedir.

5.4. Cari İşlemler Açığının Azaltılmasına Katkısı

Savunma harcamalarının bir diğer etkisi de ödemeler dengesinde görülmektedir. Savunma harcamalarının ödemeler dengesi üzerinde olumlu ve olumsuz yansımaları görülmektedir. Bu yansıma ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Eğer bir ülke ordusunun ihtiyacını ithalat yoluyla karşılıyorsa bu durum ödemeler dengesi üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Ayrıca savunma sanayiine yapılan yatırımlar tesislerin kurulması ve verimli bir şekilde üretime katılmasına kadar olan süreçte ödemeler dengesi üzerinde olumsuz etkileri görülmektedir. Uzun dönemde ise, silah üreten firmaların ülke içi ihtiyacını karşılayarak ülkeden döviz çıkışının azalmasına katkı sunmasının yanında, eğer savunma sistemleri ihracat ediliyorsa ayrıca ülkeye döviz girişi sağlayacağından dolayı ödemeler dengesi üzerine olumlu katkı sunmaktadır (Temiz, 2012: 14). Gelişmekte olan ülkelerde yapılan araştırmada, yatırımların gerçekleştirilmesi için döviz talebinin arttığı, ihtiyaçların ithalat yoluyla sağlanmasının ödemeler dengesini olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir.

Türkiye'nin önemli ekonomik sorunlarından birisi de cari açık sorunudur. Bir ülkedeki yerleşik kişilerin belirli bir dönemde yabancı ülkelerdeki yerleşik kişilerle yaptıkları ekonomik işlemleri gösteren hesaba cari işlemler bilançosu denilmektedir (Seyidoğlu, 2009: 313). Ödemeler bilançosunun ana başlıklarından olan cari işlemler hesabını ise; ülkenin ihracat ve ithalatını gösteren mal ticareti, uluslararası hizmet gelir ve giderleri, dış yatırım gelir ve giderleri ile tek yanlı transfer harcamaları oluşturmaktadır. Ödemeler dengesi bilançosundaki cari işlemler hesabının alacaklı kısım toplamının borçlu kısım toplamından büyük olması durumunda ise cari işlemler açığı oluşmaktadır (Seyidoğlu, 2009: 320-322).

Türkiye'de SASAD'ın 2012 yılı ithalatı 1.409 milyon dolar olup ihracatı ise 1.262 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (SASAD, 2012: 3). 2022 yılı ithalatı 2.700 milyon dolar iken, yurtdışı satış gelirleri ise 4.396 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (SASAD, 2022: 4). 2012 yılında 147 milyon dolar ithalat fazlası mevcut iken, 10 yıl sonra 2022 yılında ise 1.696 milyon dolar ihracat fazlası görülmektedir. Yani Türkiye'de savunma sanayii uzun dönemde cari işlemler hesabına olumlu katkı sağladığı görülmektedir.

Türkiye'nin 2012 yılında 15 milyar dolar olan savunma ithalatı giderleri 2022 yılında 3,6 milyar dolar seviyesine düşmüştür (Topbay ve Taşkın, 2023: 73). Cari işlemler açığının azaltılmasında 11,4 milyar dolarlık bir azalma görülmektedir. Aynı dönemde SASAD'ın savunma sanayii ürünleri ihracatı ise, yaklaşık olarak 1,5 milyar dolardan 4,4 milyar dolara yükselerek 2,9 milyar dolar daha fazla döviz girdisi gerçekleştirmiştir (Tablo 4). İhracat ve ithalatı beraber değerlendirdiğimizde savunma sanayii alanında son on yıldaki gelişmeler cari işlemler açığının azaltılmasına 14,3 milyar dolarlık bir katkı sunmuştur. Bu durum bize savunma sanayiinin gelişmesinin cari işlemler açığının azaltılmasına olumlu katkı sunduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Savunma sanayii ülkelerin güvenliği ve istikbali için önem arz etmektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler genellikle savunma için gerekli olan askeri malzeme ve mühimmatlarını yurt dışından tedarik yoluna gitmektedirler. Bu durum, ülkelerin zaten kıt olan kaynaklarının bir kısmının yurt dışına çıkmasına ve cari işlemler hesabının açık vermesine neden olmaktadır. Ayrıca ithalatçı ülke, gerekli teçhizatı tedarik ettikleri ülkelere bağımlı olmakta, ithal ettikleri askeri malzemeleri onların istekleri doğrultusunda kullanmak durumunda kalmaktadırlar.

Gelişmekte olan ülkelerin üst orta grubunda yer alan Türkiye, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren sanayileşmeye ve savunma sanayiine önem vermiştir. 15 Şubat 1923 tarihinde İzmir İktisat Kongresi'nin toplanması ve bu kongrede yerli üretimin teşvik edilmesi, ithal ikameci bir politika tercih edilmesi Türkiye'nin sanayileşmeye verdiği önemin göstergesidir (Şahin, 2020: 28). Ayrıca 1921 yılında daha kurtuluş savaşı devam ederken Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü'nün kurulması, İzmir İktisat Kongresi'ni takiben 1925 yılında Vecihi Hürkuş'un yaptığı uçakla ilk uçuşunu gerçekleştirmesi, 1926 yılında kurulan TAMTAŞ'ın 1928 yılında Kayseri'deki fabrikasında ilk uçağını üretmesi, 1936 yılında Nuri Demirağ tarafından da İstanbul'da uçak fabrikası kurulması ve üretime başlaması, Türkiye'nin sanayileşmeye ve savunma sanayiine verdiği önemin göstergeleridir. 1940'lı yılların başında kapatılan bu fabrikalardan sonra Türk Savunma Sanayii duraklama devrine girmiştir. 1975 yılında Kıbrıs Barış Harekâtı'nda ABD tarafından Türkiye'ye uygulanan ambargolar Savunma Sanayii'nin millileşmesinin önemini tekrar gündeme getirmiştir. Bu süreçte Türkiye savunma sanayii alanında önemli gelişmeler kaydetmiş durumdadır. Günümüzde savunma sanayiinin yerlilik oranı %80'ler seviyesine gelmiş olup, Ar-Ge faaliyetleri ve gerekli yatırımlarla bu oran artış trendini sürdürmektedir.

Dünya'da gelişmiş ülkeler incelendiğinde bu ülkelerin savunma sanayii alanında da ileri seviyelerde oldukları görülmektedir. Türkiye'de de savunma sanayii, diğer sanayi dallarıyla da irtibat halinde olduğundan ülkemizin sanayileşmesine katkılar sunmaktadır. Türkiye'nin GSYİH'sının yükselmesine, istihdamın artmasına katkı sunmaktadır. Türkiye'nin savunma ihtiyaçlarının büyük bir bölümünün iç kaynaklardan temini, yurt dışına döviz çıkışını azaltmakta, cari işlemler hesabı açıklarını azaltmakta ve Türkiye'yi askeri teçhizat ve mühimmat konularında

dış ülkelere bağımlı kalmaktan kurtarmaktadır. Dışa bağımlılığın azalması veya ortadan kalkması ülkelerin daha bağımsız hareket etmelerine ve kararlar almalarına katkı sağlamaktadır. Türkiye, bugün gerek yurt içinde ve gerekse yurt dışında terörle karalı bir şekilde mücadele edebiliyorsa bunda savunma sanayiinde %80 yerlilik oranına ulaşmasının payı büyüktür.

Ar-Ge çalışmalarına büyük önem veren ve ileri teknoloji yöntemleri ile üretim yapan savunma sanayii dünyada olduğu gibi Türkiye’de de elde ettiği teknolojilerin diğer sanayi kollarına da transferi nedeniyle ülkelerin kalkınmalarına önemli katkılar sunmaktadır. Her ne kadar bazı araştırmacılar savunma harcamalarının pahalı olduğu gerekçesiyle ülke kalkınmasını olumsuz yönde etkilediğini belirtse de, bir bölgeye veya ülkeye yatırımların yapılabilmesi için güvenliğin önemli bir faktör olduğu unutulmamalıdır. Müteşebbislerin güvenli olmayan bölgelere yatırım yapmaktan kaçınmaları savunma harcamalarının her ne kadar diğer alanlara yapılan harcamalar kadar verimli olmasalar da bu açıdan baktığımızda ülke kalkınmasına dolaylı yollardan da olsa katkı sunduklarını göstermektedir.

Türkiye’nin savunma sanayii alanında yaptığı Ar-Ge faaliyetlerini daha da geliştirmesi, ileri teknoloji ürünleri üretimini artırması gerekmektedir. Savunma sanayiinde yerlilik oranını %90’ların üzerine çıkarması gerekmektedir. Havacılık alanında İHA ve SİHA’lar ile büyük gelişmeye imza atan Türkiye’nin uçak motoru imalatı alanındaki çalışmaları devam etmektedir. Bununla beraber TCG Anadolu gemisi ve diğer deniz savunma sistemleri ile Altay tankı projesi ve diğer kara savunma sistemleri alanındaki çalışmalar artan bir hızla devam etmektedir. Özel sektörün de katkılarıyla gelişen savunma sanayii diğer sanayi dallarının da gelişmesine katkı sunmaktadır. Bu projelerin geliştirilerek devam etmesi ülke kalkınmasına da katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Başar, S., Künü, S. (2012). Savunma Harcamalarının İktisadi Büyümeye Etkisi, Journal of the Institute of Social Sciences, Sy 10, ss. 1-30.
- Bekmezci, M., Rehman, W., Nadeem, M. (2023). *Dünya Savunma Sanayisi, Savunma ve Güvenlik Ekonomisi*, Editörler: Kemal EROĞLUER, Mustafa BEKMEZCİ, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, ss. 87-113.
- Budak Biçer, H. (2023). *Savunma Harcamaları ve İstihdam İlişkisi: Türkiye Örneği*, BİLTÜRK Journal of Economics and Related Studies, 6(1), ss.51-64.
- Çankaya Bayraklı, Z. (2024). Türkiye’nin Savunma ve Havacılık Sanayii ve İhracatı’nın Analizi (2002-2023), mevzu sosyal bilimler dergisi, sayı 11, ss. 205-240.
- DPT (2007). *Dokuzuncu Kalkınma Planı Savunma Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara.
- Erogluer, K. (2023). *Türk Savunma Sanayisi*, Editörler: Kemal EROĞLUER, Mustafa BEKMEZCİ, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, ss. 115-146.

- Giray, F. (2004). *Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme*, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5(1), ss.181-199.
- Görgün, H. (2024). *Türkiye Yüzyılı, Savunmanın Yüzyılı Olacak*, Anahtar Dergisi, T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Süreli Yayını, Sayı 424, Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık, Nisan 2024.
- İstikbal, D. (2022). *Türk Savunma Sanayii Modeli ve Teknolojik Dönüşüm*, İstanbul: SETA Yayınları.
- Karagöz, H. D. H. (2022). *Savunma Sanayi Sektör Raporu*, Konya: Konya Ticaret Odası.
- Kayan, A. (2017). *Savunma Sanayinin Gelişimi Ve Savunma Harcamalarının Ekonomik Büyüme İle İlişkisi*, T.C. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Küçüköğlü, M. (2023). *Türk Savunma Sanayisindeki Gelişmelerin Ekonomiye Etkileri (2000-2023)*, Sakarya İktisat Dergisi, 12(1), ss. 15-41.
- Özen Atabey, A., Karakuş, M. (2023). *Savunma Harcamaları, İşsizlik ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkilerinin Analizi: Türkiye Örneği*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 54, ss.39-55.
- Özer, A. İ. A. (2019). *The Rise of the Turkish Defense Industry*, İstanbul: SETA Publications, 44.
- SASAD (2012). SASAD Sektör Raporu. 10.07 2024 tarihinde file:///C:/Users/ngumus/Downloads/xSjoqujvBJaEnfnwwpm0dIU9s8hgNnS9KPVWK2UH%20(5).pdf internet adresinden erişilmiştir.
- SASAD (2013). SASAD Performans Raporu. 10.07 2024 tarihinde <https://www.sasad.org.tr/sasad-sektor-performans-raporu-2013> internet adresinden erişilmiştir.
- SASAD (2015). SASAD Performans Raporu, 10.07 2024 tarihinde <https://www.sasad.org.tr/sasad-sektor-performans-raporu-2015> internet adresinden erişilmiştir.
- SASAD (2016). SASAD Performans Raporu, 10.07 2024 tarihinde <https://www.sasad.org.tr/sasad-sektor-performans-raporu-2016> internet adresinden erişilmiştir.
- SASAD (2017). SASAD Performans Raporu, 10.07 2024 tarihinde <https://www.sasad.org.tr/sasad-sektor-performans-raporu-2017> internet adresinden erişilmiştir.
- SASAD (2018). SASAD Performans Raporu, 10.07 2024 tarihinde <https://www.sasad.org.tr/sasad-sektor-performans-raporu-2018> internet adresinden erişilmiştir.
- SASAD (2019). SASAD Performans Raporu, 10.07 2024 tarihinde <https://www.sasad.org.tr/sasad-sektor-performans-raporu-2019> internet adresinden erişilmiştir.

- SASAD (2020). SASAD Performans Raporu, 10.07 2024 tarihinde <https://www.sasad.org.tr/sasad-sektor-performans-raporu-2020> internet adresinden erişilmiştir.
- SASAD (2021). SASAD Performans Raporu, 10.07 2024 tarihinde <https://www.sasad.org.tr/sasad-sektor-performans-raporu-2021> internet adresinden erişilmiştir.
- SASAD (2022). SASAD Performans Raporu, 10.07 2024 tarihinde <https://www.sasad.org.tr/sasad-sektor-performans-raporu-2022> internet adresinden erişilmiştir.
- SSB (2024). T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı 2023 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara: Şubat 2024, 12.08.2024 tarihinde [https://www.ssb.gov.tr/Images/Uploads/files/2023%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu\(1\).pdf](https://www.ssb.gov.tr/Images/Uploads/files/2023%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu(1).pdf) internet adresinden erişildi.
- Seyidoğlu, H. (2009). *Uluslararası İktisat*, 17. Baskı, İstanbul: Gizem Can Yayınları.
- STM (Savunma Teknolojileri Mühendislik ve Ticaret A.Ş. (2021). *Türk Savunma Sanayiinin Yükselişi ve Ambargolar*, İstanbul: Thinktech STM teknolojik Düşünce Merkezi Yayınları.
- Şimşek, T., Özkaya, Y. (2018). “Türkiye’de Terörizm ve Temel Makroekonomik Göstergeler Arasındaki İlişki”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17(1), ss. 267-290.
- T:C: Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)*.
- T. C. Ticaret Bakanlığı (2024). *Ekonomik Görünüm Haziran 2024*, 17.07.2024 tarihinde [https://ticaret.gov.tr/data/5e18288613b8761dccc355ce/Ekonomik%20G%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCm%202024%20\(Haziran\).pdf](https://ticaret.gov.tr/data/5e18288613b8761dccc355ce/Ekonomik%20G%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCm%202024%20(Haziran).pdf) internet adresinden erişilmiştir.
- Temiz, D. (2012). *Ekonominin Önemli Bir Parçası: Savunma Sanayii*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 33, ss. 1-18.
- Topbay, A., Taşkın, E. (2023). *Savunma Sanayi Uygulamalarının Ve Harcamalarının Savunma Performansına Etkisi: Türkiye Örneği*, Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı 12, ss. 62-77.
- TÜİK (2024). İstatistikler, 10.07 2024 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Mayis-2024-53522&dil=1> internet adresinden erişilmiştir.
- Üçler, G. (2017). *Türkiye’de Savunma Harcamalarının İşsizlik Üzerine Etkisi: 1980-2014 Dönemi İçin Ekonometrik Bir Analiz*, *Journal of Yasar University*, 12(46), ss. 161-170.
- Wezeman, P. D., Djokiç, K., George, M., Hussain, Z., Wezeman, S. T. (2024). Trends in International Arms Transfers, SIPRI, March 2024.
- Wicaksono, T. Perwita, A. A. B. (2020). *The Military Industrial Complex In a Developing Country: Lessons from the Republic of Turkey*, *Jurnal Hubungan Internasional*, 9(1), ss. 53-67.

World Bank (2024). 17.07.2024 tarihinde <https://data.worldbank.org/country/turkiye> internet adresinden erilmıştır.

Yakıcı Öksüz, D., Öztürk, Z. (2020). *Türkiye’de Savunma Sanayinin Sanayi Sektörünün Gelişim Sürecindeki Rolü*, Dünden Bugüne Ekonomi Yazıları II, Editörler: Ayhan ORHAN, M. Rıdvan İNCE, Sedanur DEMİR, Kocaeli: Umuttepe Yayınları, ss. 62-81.

Yılmaztürk, A. (2023). *Türkiye’de Savunma Sanayi Sektörü ve Ekonomi Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi*, Enderun Dergisi, 7(2), ss. 139-165.